

UNUTULMUŞ BİR MÜNŞİ, AKHİSARÎ ABDÜLKERİM ÇELEBİ, MÜNŞEÂTI VE ŞEYHÜLİSLÂM
YAHYÂ EFENDİ'YE BAYRAM TEBRİĞİ VESİLESİYLE GÖNDERDİĞİ MEKTUBU

A FORGOTTEN MÜNŞİ, AKHİSARÎ ABDÜLKERİM ÇELEBİ, HIS MÜNŞEÂT AND ONE OF HIS LETTER
TO ŞEYHÜLİSLÂM YAHYÂ EFENDİ ON THE OCCASION OF GREETING EİD

Ahmet KILIÇ*

Öz

Bu makalede, kaynak biyografi eserlerinde ve yazmalarda adından Abdülkerim Çelebi, Abdülkerim Efendi, Abdülkerim-i Akhisârî, Abdülkerim b. Sinân (ö. 1038/1629) olarak bahsedilen ve Anadolu münşilerinin en önde gelenlerinden olduğuna dikkat çekilen Abdülkerim Çelebi'nin hayatı ve en önemli eseri olan münşeâtı hakkında bilgi verilmiş, münşeâtının nüshaları konusundaki müşküller çözülmeye çalışılmış, XVII. yüzyılda Şeyhülislâm Yahyâ Efendi etrafında oluşan inşâ ekolünden bahsedilmiş ve Abdülkerim Çelebi'nin sanatına örnek olması için Şeyhülislâm Yahyâ Efendi'ye bayram tebriği vesilesi ile gönderdiği mektubunun metni makalenin sonuna eklenmiştir.

Anahtar Kelimeler: Abdülkerim Çelebi, Abdülkerim Efendi, Abdülkerim-i Akhisârî, Abdülkerim b. Sinân, Abdülkerim Çelebi Münşeâtı

Abstract

In this article, attention is drawn to Abdülkerim Çelebi's life and his Münşeât which is his the most important work, he who is also named Abdülkerim Çelebi, Abdülkerim Efendi, Abdülkerim-i Akhisârî, Abdülkerim b. Sinân (1038/1629) in the biographical sources and writings and expressed by using one of the preeminent Anatolia münşis phrase. We have tried to solve the predicaments about the field of copies of his münşeât and based on his biography also we also mention about XVII. century inşâ tradition around Şeyhülislâm Yahyâ Efendi. In last section we added to the end of this article one of his letter to Şeyhülislâm Yahyâ Efendi on the occasion of greeting eid, as an example of his art.

Keywords: Abdülkerim Çelebi, Abdülkerim Efendi, Abdülkerim-i Akhisârî, Abdülkerim b. Sinân, Münşeât of Abdülkerim Çelebi

*

Kaynak eserlerde; Abdülkerim Çelebi, Abdülkerim Efendi, Abdülkerim-i Akhisârî, Abdülkerim b. Sinân¹ şeklinde isminin verildiğini gördüğümüz, bugün adından pek bahsedilmeyen; fakat zamanında hayli şöhrete sahip zât, H. 977 (M.1569-1570)² tarihinde Akhisar'da doğmuştur. Akhisarlı Sinân Efendi'nin oğludur. XVII. yüzyılın en tanınmış münşilerindendir ve "El-münşî" lakabıyla meşhurdur. Yüksek dereceli kadılık ve müderrislik görevlerinde bulunmuş, mutasarrıf ve kısa bir süreliğine Edirne valisi olarak hizmet etmiştir. Üst düzey bir devlet adamı olmasının yanında Arapça kaleme aldığı ve sonra Türkçeye yine kendisinin tercüme ettiği vefeyâtı ve hâssaten kendine has tarzıyla yazdığı mektupları ve çeşitli makalelerden oluşan münşeâtı ile klâsik Türk edebiyatı alanında da kendisine güzide bir yer edinmeyi bilmiştir.

* Erciyes Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Türk Dili ve Edebiyatı Anabilim Dalı, Eski Türk Edebiyatı Bilim Dalı doktora öğrencisi, ahmetkiliç9@gmail.com

¹ Biyografi eserlerinde veya yazmalarda bu zâtın ismi Abdülkerim Efendi, Abdülkerim Çelebi, Abdülkerim-i Akhisârî, Abdülkerim b. Sinân olarak geçmektedir. Bazen araştırmacıların bu isimleri birbirinden farklı kişilermiş gibi değerlendirdiklerini görmekteyiz; fakat bu isimler birbirinden farklı kişileri değil bizim de bu makalede tercih edeceğimiz isimle Abdülkerim Çelebi'yi kast eder. Bu tercihleri görmek için bakınız: **Münşeât-ı Abdülkerim Çelebi**, Milli Kütüphane Yazmaları Yz. A. 4226/2, varak 20a: *Abdülkerim Çelebi*; **Münşeât/Abdülkerim Çelebi**, Türk Tarih Kurumu Kütüphanesi Yazmaları Y/0090, varak 2a: *Abdülkerim Çelebi*; **Münşeât**, İzmir Millî Kütüphane Yazmaları 1855, varak 1b: *Abdülkerim Çelebi*; **Münşeât-ı Veysi**, İstanbul Üniversitesi Yazmaları 3665, varak 31a: *Abdülkerim Efendi*; Nev'î-zâde Atâyî, **Zeyl-i Şakâyık**, Matbaa-yı Âmire, 1268 (1852), s. 718-719: *El-Mevlâ Abdülkerim*; Kâtib Çelebi, **Fezleke**, Ceride-yi Havâdis Matbaası, C. II, İstanbul 1287 (1871), s.113: *Abdülkerim Çelebi*; Mehmed Süreyyâ, **Sicill-i Osmânî**, Yayına Hazırlayan: Nuri Akbayır, Eski Yazıdan Aktaran: Seyit Ali Kahraman, İstanbul 1996, C. 1 s. 121: *Abdülkerim Efendi*; Bursalı Mehmed Tâhir, **Osmanlı Müellifleri**, Matbaa-yı Âmire, İstanbul 1333 C. 1, s.360: *Abdülkerim-i Akhisârî*

² Hicri tarihleri milâdî tarihe çevirmede bu ve bundan sonraki tarihlerde kullanılan kaynak: Faik Reşat Unat, **Hicri Takvimi Milâdî Takvime Çevirme Kılavuzu**, TTK Yayınları, Ankara 1988.

Hayatı hakkında en güvenilir ve dahi en detaylı bilgiye muâsırı olan Nev'i-zâde Atâyî (1635)'den erişebilmekteyiz.³ Atâyî'nin belirttiğine göre Abdülkerîm Çelebi, dürüst, ahlaklı, nâdir bulunur bir bilgin ve istiğnâ makâmında başarılı bir devlet adamıdır; her mecliste sözü geçen, bir sözü iki edilmeyen bir âlimdir. Hoş sohbet ve meclislerin aranan kişilerinden olduğu ifade edilen Abdülkerîm Çelebi'nin Arapça telif ettiği Vefeyât'ı kıymetli olmakla beraber, Türkçe kaleme aldığı Münşeât'ı da kendine öz tarzıyla gıpta edilecek bir eserdir.⁴ Atâyî, bu eserde yer alan her bir mektubun hâlis bir altın kıymetinde olduğunu ve bunların birer itibar damgası olduğunu bildirir ve şu cümleyi sarf eder: "*İnsâf budur ki Rûm münşilerinin en önde gelenidir.*"⁵ Abdülkerîm Çelebi'nin eserlerini ve daha birçok münşinin eserlerini tetkik ettiğini düşündüğümüz ve kendisi de bir münşî olan Atâyî, bu cümleyi rastgele kullanmamıştır hiç şüphesiz.

Abdülkerîm Çelebi ile aynı dönemde yaşamış bir diğer önemli kaynak biyografi eseri olan Fezleke'nin yazarı Kâtib Çelebi (1657) de Abdülkerîm Çelebi'den övgüyle bahsetmiştir.⁶ Bu iki yazarın da Abdülkerîm Çelebi'nin muâsırları olmaları ve verdikleri bilgilerinin birbirini teyit etmesi önemlidir; bir diğer

³ Nev'i-zâde Atâyî, a.g.e., s. 718-719:

El-Mevlâ 'Abdü'l-Kerîm

'Ulemâ-yı devlet-i Selîmiyye hılâlinde tercemesi sebğ iden Sinân-ı Aşk Hîşârînüñ cevher-i neşl-i aşlı ve netice-yi muqaddemât-ı hârş u nisâlidür cedd-i mâderileri 'Abdü'l-Kerîm-zâde Efendînüñ gevher-i kân-ı vücûdî olan duhter-i mes'ûdî ve elmâs-ı müselles-nümâ-yı ferhunde-ferden biri bunlaruñ mâye-yi şeb-çerâğ-ı zât-ı kerîmî şânîsî Ganî-zâde Efendînüñ şâdef-i gevher-i hürşîd-i kâsîmî şâlişî Su'ûdî-zâde Qâdrî Efendînüñ gülbün-i gonce-yi besîmî olmışıdı gevher-i kân-ı fazîlet olan mehd-i 'ulyâ-yı Meryem-nezâhet mâddetü'l-hayât-ı hüceste-terkîblerine cüz'-a 'azam ve neşve-yi isti'dâd-ı kudsî-nijâdları ol hamîr-i mâye ile ferâhem olmağın Kerîm ibnü'l-Kerîm zât-ı lâzîmü't-tekrîm olup toköz yüz yetmiş yedi (1569-1570) târihinde gevher-mizâc-ı şu'ûrî sirâc-ı vehhâc gibi bir serv-kıbâ-yı bibekeâ-yı vücûd-ı müste'ârî gül-i sürî-mişâl derper kılmışıdı el-hâletü hâzîhî serv-i sîne-yi isti'dâd-ı mâder-zâddan hülîyye ü vişâh-ı 'ilm ü 'irfânîla muvaşşâh u muhallâ ve mir'ât-ı tab'-ı şafâ-nihâdın mışkale-yi sa'ÿ u icthâd ile maşkül ü mücellâ eyledikde müşâhede-yi cemâl-i şahid merâm için tarîk-ı sa'âdet-refîk-ı 'ilme hürâm ve südde-yi h'âce-yi 'âlî-makâmda hareketin itmâm eyleyüp toksan yedi (1588-1589) târihinde hıdmet-i 'aliyyelerinden mülâzemetile bekâm olmuşıdı ibtidâ otuz akça ile müderris ba'dehü rütbe-yi erba'îniyyede şadr-ı meclis olup kırkıdan ma'zûl iken diyâr-ı Mısrıyyeye sefer ve 'ulemâ-yı 'Arab ile münâvele-yi kând-i ma'âd-ı faşl u hüner idüp Şeyh 'Alî-yi Maqdisiden kırâ'at-ı 'ulûm ve Bedrî'd-dîn-i Qarâfiden iktibâs-ı envâr-ı fuhûm itmışıdı biñ toköz cumâde'l-ülâsında (Kasım 1600) Qara Gülmez yirine Dâvûd Paşa Medresesiyle gonce-yi emeli hândân on bir ramazânında (Şubat 1603) Tezkireci Ahmed Efendi yirine Zâl Paşa hâricinde rütbe-yi şafâsı şad-çendân on üç rebî'ül-âhırında (Ağustos 1604) Astarçı Sinândan sonra bî'âne-yi hıl'at-ı hâfîziyye ile kâm-rân olmuşıdı on dört rebî'ül-evvelinde (Temmuz 1605) 'Uşşâkî-zâde yirine pâyeyi mihr ü mâhî ile mübâhî olup on yedi şaferinde (Mayıs 1608) selef-i sâlihi Ahmed Efendi yirine Şahn-ı Şemâniyye ile tekrîm ve reh-vârî merkeb himmetiyle şaff-ı mu'ahhârdan taqdîm olup on toköz cumâde'l-ülâsında (Temmuz 1610) Nâzır-zâde yirine Üsküdarı Valide Sultân Medresesiyle celâlet-i şân bulmışıdı yigirmi şa'bânında (Ekim 1611) selefî mahâvilinden [719] Yenîşehr kazâsı ile tebcil yigirmi bir şevvâlinde (Kasım 1612) İstanbul 'Alî Çelebi yirine kazâ-yı Beytül-Makdiside tebdil olup yigirmi iki cumâde'l-ülâsında (Haziran 1613) gitmedin ma'zûl yirine 'Uşşâkî-zâde Efendi mevşül oldılar yigirmi altı cumâde'l-âhırında (Haziran 1617) Nişancı-zâde yirine Haleb-i Şehbâ hükûmeti tevfiğ olındı kazâ-yı Sirmî ilhâkiyla iki sene mu'taşarîf olup yigirmi sekiz cumâde'l-ülâsında (Nisan 1619) münfaşıl yirine Nevâlî-zâde Su'dî Çelebi vâşıl oldı biñ otuz rebî'ül-evvelinde (Ocak 1621) Çivi-zâde Efendi yirine Mısr kazâsı 'inâyet olındı sene-yi mezbûre zi'l-ka'desinde (Eylül 1621) kârgâh-ı ikbâlî mu'aşşâk Küçek Maḥmûd-zâde ol mesned-i 'âlîde bunlara bedel oldı (şîr)

Hayf kim şâhîn-i şâhî bîğîdâ can virmede

Eller üzre tutdı şâhînüñ mekânın mâkiyân

Otuz iki rebî'ül-âhırında (Şubat 1623) Aḥî-zâde Maḥmûd Çelebi yirine maḥrûse-yi Burusaya hâkim olup sene-yi mezbûre zi'l-ḥiccesinde (Eylül 1623) ferâğ ihtiyâr itmekle Ebü Sa'îd Efendi hâzretleri revnâk-efrûz-ı meḥâkim olmuşıdı otuz beş muḥarreminde (Ekim 1625) Nüh Efendi yirine dârü'n-naşr-ı Edimeye vâlî olmuşiken on beş günden sonra Muḥahhar Efendi maḥlûlinden Gâlaḫa kazâsına nakl olındılar otuz altı cumâde'l-ülâsında (Ocak 1627) küşe-nişîn-i 'uzlet ve ḥumûl-i 'allâme-yi Şeyhî Efendi nâ'il-i me'mûl oldı vazîfe-yi mu'tâde ve arpalık ta'yîni ile müreffehül-hâl ve mu'tayyebül-bâl varâk-kerdân-ı eyyâm u leyâl iken otuz sekiz recebinde (Şubat 1629) 'âlem-i kudse intikâl ve riyâz-ı ünse isti'câl eyledi Edime Kapusı hâricinde pederleri cenbinde medfûndur merḥûm-ı merḥûm maḥdûm-ı sûtûde-rüsûm-ı 'arşa-yı zarâfetinde 'âlem vâdî-yi nezâketde müselleme 'ilm ü ma'ârifde yegâne mecmû-'ı fazâ'ilde müfred-ı zemâne inşâ-yı tâze-ḫarż-ı dil-âvîzi nâzûk ü rengin Türkîleri naḫş-ı Rûmî gibi reşk-i nigâr-hâne-yi Çîn 'Arabîleri ḥurmâ-yı Medine gibi kıḫr-ı nebâtdan şîrin 'aḫl-ı ma'âşda kuvveti nâmiye-yi intî'âş gibi kâmil ḫarḫ-ı binâ-yı maḫbû-'ı dil-nişîn itmekde bîmu'âdil şûh u şehlevend meclis-ârâ-yı rind-i ḫâḫr-pesend nuḫḫ-pîrâ-yı ma'nâ-yı rengin ve lafz-ı rûşen-i sâğar-ı bezm ü 'işreti cemâl-i dil-firîb-i şahid-i şâhñ-ı suḫan mir'ât-tab'-ı pür-nezâket leḫâ'ifi tâze ve kelîmâtî nağz-ı her fenn-i dürüst ve şâhib-ḫarż idi 'aşrında mu'azzez ü mükerrerem ve rütbe-yi itibâr-ı şudûr-ı 'ulemâyıla tev'em cevâhîr-i kelâmî dest-i ridâyıla şikest-i kesâd bulmaz ve ekâbir yanında bir sözi iki olmaz idi zemân-ı 'uzletde vazîfe ile arpalık muḫarrer ve ekşer-i aḫvâlde ba'z-ı müllḫakât ile pederlerinüñ şîlası Aḫ Hîşâr kazâsı müyesser olup maḫşîbdan istiğnâ idecek deñlü ğinâ olırmışıdı âşâr-ı celîlesinden 'Arabî Vefeyâtı vardır ḫaḫkâ ki nevâ-yı 'Arabânesi ḫarab-engîz ve edâ-yı edîbânesi şekker-rîzdür ba'dehü terâcim-i mezbûreyi inşâ-yı Türkî ile tercüme ve gamâm-ı aḫlâmın vâdî-yi ğarîbde münseceme itmışdür aḫbâba irsâl itdiği mekâtib-i bedî'atü'l-esâlîb müstâkillen tertib olınmışdır inşâf budur ki münşîyân-ı Rûmüñ ser-efrâzı ve leḫâfet-i ma'nâ vü nezâket-i ta'bir ile mümtâzıdır bâḫuşuş inşâları müdde'î ile gevherin-revâc ve ḫarḫ-ı cevâhîr-i kesîr gibi laḫîfü'l-ımtîzâc olup her mektûbî sebîke-yi ḫâlişül-'ıyâr gibi şâyân-ı tamğa-yı itibârdur.

⁴ bkz.: Bir önceki dipnot.

⁵ bkz.: Bir önceki dipnot.

⁶ Kâtib Çelebi, a.g.e., s.113:

'Abdü'l-Kerîm Çelebi

Sinân-ı Aşk Hîşârînüñ ferzendi 'Abdü'l-Kerîm Efendîdür toköz yüz yetmiş yedide tevellüd idüp toksan yedide (1569-1570) h'âce Efendiden mülâzım u müderris olup on yedide (1608) Şahna gelüp yigirmide (1611) Valide Medresesinden Yenîşehr Kazâsı yigirmi altıda (1617) Haleb Kazâsı otuz beşde (1625) Edime Kazâları virilüp on beş günden sonra Gâlaḫa kazâsına nakl olındı otuz sekiz (1629) senesinde ma'zûlül-iştîğâl eyledi merḥûm kavm-i 'arşa-yı zarâfetinde 'âlem vâdî-yi nezâketde müselleme 'âlem-i ma'ârifetinden inşâ-yı tâze-ḫarż-ı naḫş-ı kitâbe-yi zemâne 'Arabî maḫâleleri mecâlîs-i üdebâda nakl ü nevâle olup 'aşrında mu'azzez ü mükerrerem şudûr-ı kirâm ile tev'em idi âşârından 'Arabî Vefeyâtı vardır ba'dehü Türkî inşâ ile terceme eylemişdür münşe'atı tedvîn olup bir eser-i ğüzîn kalmışdır münşîyân-ı Rûmüñ ser-firâzıdır.

önemli husus ise her ikisinin de Abdülkerim Çelebi'nin "*Rûm münşilerinin en önde geleni*"⁷ olduğu konusunda ittifak etmeleridir.

Bu iki eserden başka Sicill-i Osmânî⁸ ve Osmanlı Müellifleri'nde⁹ de Abdülkerim Çelebi'den bahsedilmiştir, fakat buradaki bilgiler öncekilerin tekrarı veya özeti niteliğindedir.

Bu eserler dışında Abdülkerim Çelebi, Arapça kaleme aldığı Vefeyât'ı hasebiyle de çeşitli çalışmalarda zikredilmektedir.¹⁰ Bu eserin Arapça olan nüshası hakkında bilgi sahibi değiliz; fakat kendisi tarafından yapılan Türkçe tercümesinin bilinen tek nüshası Viyana Kütüphanesi'nde 1188 numarada kayıtlıdır. Terâcim-i Kibârü'l-Ulemâ Ve'l-Vüzerâ ismini taşıyan bu eser hakkında Gustav Flügel detaylı bir katalog bilgisi verir.¹¹ Eserde yedisi sadrazam, yedisi ulemâ on dört kişinin hâl tercümesi bulunmaktadır. Franz Babinger ve diğer araştırmacılar, bu eseri Şakâ'iku'n-Numâniyye zeyilleri mesâbesinde saymaktadır.¹²

*

Ne yazık ki münşeâtlar, araştırmacıların çok teveccüh ettiği kaynaklardan biri değildir. Yurt içi ve yurt dışı kütüphanelerde yüzlerce münşeâtтан sadece birkaçı hakkettiği ilgiye mazhar olabilmıştır. Oysaki bu eserler hem dil ve edebiyat alanı için yadsınamaz bir öneme sahip hem de ihtivâ ettikleri eşsiz bilgilerle diğer bilim dallarına yardımcı, kaynaktır. Hiç şüphesiz Abdülkerim Çelebi'nin ve diğer münşilerin münşeâtları üzerine detaylı çalışılmalar yapmadan ve bu eserlerdeki bağlantılar gün yüzüne çıkarılmadan bu kişiler üzerine yazılan biyografiler eksik kalacaktır. Biz bu makale çerçevesinde kaynak eserlerden ve Abdülkerim Çelebi'nin eserlerinden hareketle dönemde çok meşhur olmasına rağmen günümüzde adından pek söz edilmeyen bu büyük münşiye dikkat çekmeye ve yapılacak detaylı çalışmalara zemin hazırlamaya, önceki çalışmalardaki yanlış tespitleri düzeltmeye çalışacağız.

Abdülkerim Çelebi Münşeâtı çok istinsah edilmiş münşeâtlardan biridir ve tespit ettiğimiz kadarı ile yurt içi ve yurt dışı kütüphanelerde otuzdan fazla nüshası bulunmaktadır. Bu nüshalar tespit edilirken çeşitli müşküllerle karşılaşmıştır. Gerek münşinin değişik isimlerle anılması ve gerekse bazı kütüphane katalogları hazırlanırken dikkatten kaçırılan hususlar neticesinde bu konu içinden çıkılması güç bir hâl almıştır. Bu minvalde ilk olarak, Türk edebiyatında münşeâtlar üzerine tafsilatlı bir çalışma yapmış ve Abdülkerim Çelebi münşeâtının nüshalarını toplu bir şekilde ilk kez tespit etmiş olan Halil İbrahim Haksever'in **Eski Türk Edebiyatında Münşeâtlar ve Nergisi'nin Münşeati**¹³ isimli çalışmasında verdiği nüshaları belirteceğiz ve gerektiği yerlerde bu nüshalar hakkında dipnotlarda detaylı bilgi vereceğiz. Daha sonra inşâ konusunda yapılmış bir diğer önemli çalışma olan **Türk Edebiyatında İnşâ: Tarihî Gelişim-Kuram-Sözlük ve Metin**¹⁴ isimli tezde Hasan Gültekin'in zikrettiğimiz bir önceki çalışmaya ek olarak tespit ettiği nüshaları göstereceğiz. İlave olarak araştırmalarımız neticesinde bizim tespit ettiğimiz nüshaları belirtecek ve son olarak tespit edebildiğimiz kadarıyla zikrettiğimiz çalışmalarda ve diğer kaynaklarda başka münşilere aitmiş gibi görünmesine rağmen aslında Abdülkerim Çelebi'ye ait olan münşeât nüshalarını belirtip bazı nüshaların durumunu açıklığa kavuşturmaya çalışacağız.

⁷ bkz.: Bir önceki dipnot.

⁸ Mehmed Süreyyâ, **a.g.e.**, s.121-122:

Abdülkerim Efendi

Akhisarlı Sinân Efendi'nin oğludur 977'de (1569-1570) doğdu, Müderris, Kudüs, Yenişehir, Halep, Mısır, Bursa, Edirne ve Galata mollası oldu. Recep 1038'de (Mart 1629) vefât etti. Edirnekapı'da medfundur. Nazik, Zarif, sözü etkili Osmanlı münşilerinin önde gelenlerindendir. Arapça Vefeyat Tercümesi, Münşeât'ı vardır. (III.353)

⁹ Bursalı Mehmed Tâhîr, **a.g.e.**, s.360:

Abdü'l-Kerim-i Ak Hîşârî 1038 (1629)

Kibâr-ı 'ulemâdan meşâhîr-i münşiyândan bir zât olup 'ulemâ-yı meşhûreden Ak Hîşârî Sinân Efendinün ferzend-i ercمندidir. Taşşilini İstanbul 'ulemâsından ba'de'l-ikmâl Mîşra 'azîmetile itmâm-ı taşşil eyledi. Ba'dehü Halep, Mîşr, Gâlağa mevleviyetlerinde İfâ-yı vezâ'if-i şer'iyeye itdi. 1038 (1629) târihinde Dersa'âdetde irtihâl iderek Edime Kapusu hâricinde pederi yanına defn idildi. Şakâyık-ı Nu'mâniyye Zeyli ma'nâsında olmak üzere te'lîfine hâmerân-ı fazîlet olduğu 'Arabîyyü'l-'ibâre Vefeyâtını âhîran tercüme eylemişdür. Yazdığı muhtelifül-me'âl hikâyetinden mürekkeb değerli bir münşe'âtı vardır.

¹⁰ Detaylı bilgi için bkz.: Gustav Flügel, **Die Arabischen, Persischen und Türkischen Handschriften der Kaiserlich-Königlichen Hofbibliothek zu Wien**, II Voll. Wien 1865, s. 355; Behcet Gönül, "İstanbul Kütüphanelerinde Al-Şakâ'ik Al-Nu'mâniyya Tercüme ve Zeyilleri", **Türkiyat Mecmuası**, İstanbul 1945, C. VIII, s. 160; Franz Babinger, **Osmanlı Tarih Yazarları ve Eserleri**, (çev. Coşkun Üçok), Kültür Bak. Yay., Ankara 1992, s. 96 2. dipnot; Ramazan Ekinci, **Uşşâkizâde Hasib'in Zeyl-i Şakâ'ik'ı (İnceleme-Metin-Dizin)**, Celal Bayar Üniversitesi SBE, Manisa 2014, Danışman: Prof. Dr. Adem Ceyhan, (Yayımlanmamış doktora tezi) s. 81.

¹¹ Flügel, **a.g.e.**, s. 355.

¹² Babinger, **a.g.e.** s. 96, 2. dipnot. Gönül, *a.g.m.*, s. 160; Ekinci ise adı geçen tezde bu eserin Şakâ'iku'n-Numâniyye'ye benzer bir eser olduğunu kaydetmiştir, bkz.: s. 81.

¹³ Halil İbrahim Haksever, **Eski Türk Edebiyatında Münşeâtlar ve Nergisi'nin Münşeati**, İnönü Üniversitesi, SBE, Danışman: Yard. Doç. Dr. Hasan Kavruk, Malatya 1995, (Yayımlanmamış doktora tezi) s. 107-109.

¹⁴ Hasan Gültekin, **Türk Edebiyatında İnşâ: Tarihî Gelişim-Kuram-Sözlük ve Metin**, Hacettepe Üniversitesi, SBE, Ankara 2007, Danışman: Prof. Dr. Osman Horata, (Yayımlanmamış doktora tezi) s. 112-113

A) Halil İbrahim Haksever'in Mezkûr Eserinde Tespit Ettiği Abdülkerim Çelebi'ye Ait Olan Münşeât Nüshaları¹⁵

1. Sül. Ktb. Esad Ef. 3310, 3446/ 5 (yk. 33-78); Reisülküttab 921/2 (yk. 25-121); Haşim Paşa 65/4 (yk. 143-172); Hamidiye 1202 (Müst. Çevri, İst. t. 1403); 1205, Müst Cevri, İst. t. 1403; Aşir Ef. 321, müst. Nezir ef. İst. t. 1053
2. Üniv. Ktb. 3462, 1526¹⁶, 1834 (yk. 1-74), 4097¹⁷, 1891¹⁸, 3100¹⁹, 3456, 3406
3. Nuruosmaniye Ktb. 4287/1 (yk. 1-49)²⁰ 4288, 4976
4. Köprülü Ktb. T, 1411/2 (yk. 63-82)
5. Arkeoloji Ktb. YI/5
6. Topkapı R. 1057
7. H. Selim Ağa Ktb. Selim Ağa 985/4 (yk.97,218)
8. Milli Ktb. Yz. A. 4226/2, Yz. A 885²¹
9. TBMM Ktb. I.d. 497/2 (yk . 40b-111b)
10. Müst Feyzullah, İst. t. 1164
11. Tire Halk Ktb. 117
12. Biritish Museum, Or. 1139 (yk. 80-120)

B) Hasan Gültekin'in Bir Önceki Çalışmaya İlaveten Tespit Ettiği Abdülkerim Çelebi'ye Ait Olan Münşeât Nüshaları:²²

13. Mısır Millî Kütüphanesi, Nr: 4734, 34-126 yk. muht. st. ta'lik, istinsah tar:1110/1698, müstensih: Sâlih b. Ali.
14. Yapı Kredi Sermet Çifter Araştırma Kütüphanesi, Nr: 594/3, 109b-164b yk. 23 st. ta'lik. Nr: 599/2, 38a-51a yk. 19 st. nestalik.
15. Dr. Emel Esin Kütüphanesi, Nr: 583, 52 yk. 19 st. Talik.

C) Bunlara İlaveten Bizim Tespit Ettiğimiz Abdülkerim Çelebi'ye Ait Olan Münşeât Nüshaları:

16. Mısır Millî Kütüphanesi Kahire S 4432, (34-126 yk)
17. Mısır Millî Kütüphanesi Kahire Edebî Türkî Talat 198 (151-248 yk.)
18. Mısır Millî Kütüphanesi Kahire Mecâmî Türkî 49 (165-172 yk.)
19. İstanbul Aşir Efendi 458/3

D) Kaynak Eserlerde Başka Münşilere Aitmiş Gibi Görünse de Aslında Abdülkerim Çelebi'ye Ait Olan Münşeât Nüshaları:

20. K. U. K. Hofbibliothek Zu Wien, Nr: 294'te kayıtlı bu nüsha, "Abdülkerim Efendi" isimli farklı bir münşiyeye ait bir münşeât eseri gibi kaydedilmiştir, fakat bu eser ayrı bir münşeât değil, Abdülkerim Çelebi münşeâtıdır.²³
21. K. K. Orientalischen Akademie Zu Wien Nr: LXXXIX, 40 yk. Kaynaklarda başka bir münşiyeye aitmiş gibi görünen bu nüsha da Abdülkerim Çelebi Münşeâtı nüshasıdır.²⁴
22. British Museum, Nr: Or. 1139/2, 80-120 yk. 29 st. nesih, istinsah tar: XVIII. asır. Bu nüsha, Abdülkerim b. Sinân Efendi adında farklı bir münşiyeye ait bir münşeât nüshası gibi kaydedilmiştir, fakat aslında bu eser de Abdülkerim Çelebi Münşeâtı'dır.²⁵
23. Türk Tarih Kurumu Kütüphanesi Y/0090. Bu eser, Veysi Münşeâtı olarak kaydedilmiştir; fakat Abdülkerim Çelebi Münşeâtı'dır²⁶
24. İzmir Millî Kütüphane 1855 numaralı nüsha da kayıtlara Veysi Münşeâtı olarak geçmiştir, fakat bu eser de Abdülkerim Çelebi Münşeâtı'dır.²⁷

¹⁵ Haksever, a.g.t., s. 107-109.

¹⁶ Bu nüsha bir mecmuadır, içinde: Âsâr-ı Azmî-zâde, Münşeât-ı Okçu-zâde, Mektûbât-ı Veysi, Münşeât-ı Gani-zâde Nâdiri, Âsâr-ı Nergisi Efendi'den bazıları ve Abdülkerim Çelebi'ye ait mektuplar da bulunmaktadır.

¹⁷ Haksever'in dipnotu: "Bu nüshada Ganizade'nin, Okçuzade'nin, Veysi'nin Nergisi'nin münşeâtlarında bölümler vardır." s.109.

¹⁸ Haksever'in dipnotu: "Bu nüshada Ebussuud Efendi'nin, Azmizade'nin, Ganizade'nin inşaları da vardır." s.109.

¹⁹ Bu nüsha bir mecmuadır ve içinde Veysi Münşeâtı, Nergisi Münşeâtı ile birlikte Abdülkerim Çelebi Münşeâtı da bulunmaktadır.

²⁰ Haksever'in dipnotu: "Bu nüshanın 51-121 varakları arasında Veysi'nin Münşeâtı vardır. Aynı eser s.109."

²¹ Bu nüshanın 19b-50a varakları arasındaki kısım Abdülkerim Çelebi'ye aittir.

²² Gültekin, a.g.t., s. 112-113

²³ Bkz.: Gustav Flügel, *Die Arabischen, Persischen und Türkischen Handschriften der Kaiserlich-Königlichen Hofbibliothek zu Wien*, I Voll. Wien 1865, s. 270; Gültekin, a.g.t., bkz.: s.97.

²⁴ Bkz.: Albrecht Krafft, *Die Arabischen, Persischen und Türkischen Handschriften der K.K. Orientalischen Akademie zu Wien*, Wien 1842, s. 30. Gültekin, a.g.t., s. 97.

²⁵ Bkz.: Charles Rieu, *Catalogue of the Turkish Manuscripts in the British Museum*, London 1888, s. 97-98; Gültekin a.g.t., s.141.

²⁶ Bkz.: Haksever, a.g.t., s. 111; Gültekin, a.g.t., s. 108.

²⁷ Bkz.: Gültekin, a.g.t., s. 108.

25. İstanbul Üniversitesi 3665 numaralı yazmanın önemli bir kısmı da Abdülkerim Çelebi'ye ait mektuplardan oluşur. Bu nüsha kayıtlara Veysi Münşeâtı olarak geçmiştir.²⁸
26. Hâfid Efendi 277'de kayıtlı 43 varaklık bu nüshanın ilk 30 varığında da Abdülkerim Çelebi'ye ait mektuplar bulunur, fakat yazma Veysi Münşeâtı olarak kaydedilmiştir.²⁹

XVII. yüzyıla ait münşeâtların kime ait olduğunu tespit ederken müdevvin/müstensih/katalog kayıtları yanıltıcı olabilmektedir. Münşeâtların bir kısmı bizzat münşî tarafından değil, ölümlerinden sonra ilgililer tarafından cem edilmiştir. İlgili kişinin ise yanılma payı her zaman vardır. İmzasız bir mektubun kime ait olduğunu tespit etmek çok zordur. Bu gibi durumlarda üslûp faktörünü değerlendirmek ve mektubun kime ait olabileceğini tahmin etmeye çalışmak gerekmektedir. Fakat bilinmelidir ki üslûpları birbirlerinden farklı olmakla beraber XVII. yüzyılın özellikle ilk yarısındaki münşîlerin, tahminimize göre benzer ekollerden yetişmiş olmaları hasebiyle, üslûpları çok bariz bir şekilde birbirinden farklı değildir. Burada yardımcı diğer bir faktör de mektup adresleri/başlıklarıdır; fakat mektup adresleri/başlıkları bazen neredeyse özet mahiyetinde detaylı olabileceği gibi³⁰ bazen normal uzunlukta³¹ bazen ise hiç yoktur.³² Bu durumda mektubun içinde ayırt edici bir bilgi, imza, bir isim yoksa bu mektubun hangi münşîye ait olduğu, kim tarafına yazıldığı çoğu zaman müdevvinin, müstensihinin, ilgilinin veya araştırmacının kabiliyetine kalır. Mektubun hangi makama yazılmış olduğu konusunda çeşitli ilmî ipuçları, kalıp ifadeler bulunur ve bunlar fikir vericidir;³³ fakat yukarıda belirttiğimiz üzere birçok münşînin aynı adrese mektup yazması hasebiyle bu kaideler de bazen yeterli olmaz. Örneğin, Veysi (ö. 1628), Abdülkerim Çelebi (ö. 1629), Okçu-zâde (ö. 1629), Azmî-zâde (ö. 1631), Nergisi (ö. 1635) gibi büyük münşîlerin Şehüslâm Yahyâ Efendi (1644)'ye mektup yazdıklarını bilmekteyiz. Bu durumda "*Şehüslâm Yahyâ Efendi'ye dir*" başlıklı imzasız bir mektubun kim tarafından yazıldığını tespit etmek zor olacaktır. Bahsettiğimiz gibi üslûp da bizi yönlendirir; fakat zikrettiğimiz üzere bu münşîler arasında çok bariz üslûp farkları olmaması hasebiyle araştırmacıların, müstensihlerin, ilgililerin yanılma payları her zaman bulunur. Bu durumda başta da belirttiğimiz gibi elimizde müellif hattı yoksa ve münşî bu mektupları bizzat kendisi tertîp veya kontrol etmemişse münşeâtlarda yer alan mektupların kime ait oldukları konusuna araştırmacının daima şüpheyle yaklaşması gerekmektedir. İlginç bir örnektir ki bu yüzyıla ait bir münşeâtın derkenârına müstensih veya müdevvin şu notu düşmekten kendine alıkoyamaz: "*Allâhu a'lem bu mektûb Abdülkerim Efendinin degildir*".³⁴ O kişinin bu notu düşmesi; eseri istinsah veya cem' ediyor olmasına ve münşînin yaşadığı döneme bizden daha yakın olması hasebiyle konuya daha vâkıf olabileceği ihtimallerine rağmen kendini alamadığı bir şüphenin zorlamasıdır. Bu yeterince karmaşık durum, bazı kütüphane kataloglarının, yazmalarda yer alan bazı önemli notları gözden kaçırmalarıyla birlikte iyice karmaşık bir hâl almaktadır ve birçoğu tashihe muhtaç hâldedir. Bu durumda araştırmacının müdevvin, mürettip, müstensih, kütüphane katalogları veya ilgili kişi notlarının ötesine geçmesi gerekecektir. Bu ise çok derinlemesine çalışmalar yapmayı; başlıklar, imzalar bulunsa dahi mektuplara şüphe ile bakmayı birden çok nüsha ile kontrollü çalışmayı gerektirir. Bu iş özelde bu yüzyıl ve genelde tüm Türk Edebiyatı münşeâtları düşünülürse hiç kolay olmayacaktır. Bahsettiğimiz bu hususlar da dikkate alınrsa yukarıda kayıtlarını verdiğimiz nüshalar Abdülkerim Çelebi Münşeâtı nüshalarının nihâi hâli değildir şüphesiz.

Abdülkerim Çelebi Münşeâtı "*Hezârân hezâr hamd-i bedî' ü şenâ-yı cemîl ol 'unvân-tırâz-ı muşhaf-ı tevhid...*"³⁵ ifadelerini içeren bir dîbâce ile başlar.³⁶ Dîbâce'de yer alan: "...*allâme-yi bî'adil 'aşr-ı maḥdûm-ı*

²⁸ Bkz.: Haksever, a.g.t., s. 111; Gültekin, a.g.t., s. 108.

²⁹ Bkz.: Haksever, a.g.t., s. 111

³⁰ **Mekâtib-i Veysi Efendi**, Avusturya Millî Kütüphanesi 1039, 145b: Siroz Kazısı İken Serdâr-ı Mu'azzam Vezîr-i A'zam 'Alî Paşanın Ordusuna Şahrâ-yı Şofyada Vâsıl Olup Resm-i Mu'tâd Üzere Takbil-i Dâmen-i İclâle Müsta'id Olduḡdan Kendiye Ordu-yı Hümâyün Kazâsı Taklîd Olup Dâri'l-Cihâd-ı Belgradda 'Alî Paşa Vefât İdûp Mesned-i Fermân-Dihi Muhammed Paşaya Müsellem Olduḡda Miyâne-yi 'Asâkirde İcrâ-yı Şer'e Mecâl Kalmadığı Eclden Hezâr-Güne Meşâ'ib-Bergeştesi Olmaḡla Veysinün Şahrâ-yı Mohacdan Dönüp Rodoscuḡ Nâm Kaşabadan Şadr-ı Rümili Olan Sulṡânü'l-Fuzelâ Es'ad Efendi Hâzretlerine Gönderdiği Mektûbları sene 1013

³¹ **Münşeât-ı Veysi**, Avusturya Devlet Arşivleri Kütüphanesi, HS 85, 10a: Bu Mektûb Vildân-zâde Efendiyedir

³² **Mekâtib-i Veysi**, Berlin Ms. or. fol. 4088, 34b: (başlıksız)

³³ Detaylı bilgi için bkz.: **Türk Dili ve Edebiyatı Dergisi**, **Mektup Özel Sayısı**, S. 274, Öncü Basımevi, Ankara 1974; Haksever, a.g.t.; Mübahat S. Kütükoḡlu, **Osmanlı Belgelerinin Dili**, Kubbealtı Neşriyat, İstanbul 1998; İ. Çetin Derdiyok, "*Osmanlı Devrinde Mektup Yazma Geleneḡi*", **Osmanlı Ansiklopedisi Kültür ve Sanat**, C. 9, Yeni Türkiye Yay., Ankara, 1999, s. 731-740; Oḡuzhan Şahin, **Mecmu'a-i Münşeât TDK Ktb. A. 363/1 (İnceleme-Metin-Tıpkı Basım)**, Danışman: Doç. Dr. Atabey Kılıç, (Yayımlanmamış yüksek lisans tezi) ERÜ, SBE, 2005 Kayseri; **Hece Aylık Edebiyat Dergisi**, **Mektup Özel Sayısı**, S. 114-115-116, Hece Yayınları, Ankara 2006. Gültekin, a.g.t.

³⁴ **Münşeât/Abdülkerim Çelebi**, Türk Tarih Kütüphanesi Yazmaları, Y/0090, varak 77a, derkenâr notu.

³⁵ **Münşeât-ı Abdülkerim Çelebi**, Millî Kütüphane Yazmaları Yz. A. 4226/2, v. 19b; **Münşeât/Abdülkerim Çelebi**, Türk Tarih Kurumu Kütüphanesi Yazmaları, Y/0090, v. 1b; **Münşeât**, İzmir Millî Kütüphane Yazmaları, 1855, v. 1b; **Münşeât-ı Veysi**, İstanbul Üniversitesi Yazmaları 3665, v. 31a.

³⁶ Bu dîbâce: **Münşeât-ı Veysi**, İstanbul Üniversitesi 3665 yazmasında varak 31a'da şu şekilde başlıklandırılmıştır: Üstâd-ı Suḡan-perdâz 'Abdül-Kerim Efendi Merḡümüñ Hemezât-ı Laḡîmüñ Dîbâcesidir ki Şebt Olındı

bîmişâl-zebân 'Abdü'l-Kerîm Çelebi ki her nâzenîn-edâ-yı rengîni ciger-güşe-yi zebân-ı rûzgâr her lafz-ı dil-bend-i müşkil-pesendi bigâne-nümâ-yı dâniş-verî her bîkr-i ma'nâsı dil-âşüb-ı hürşîd-cebîn-i 'âlem..."³⁷ ifadelerinin üçüncü tekil şahısla yazılmış olmasından anlıyoruz ki bu dîbâce kendisine ait değildir. Nev'î-zâde Atâyî (ö. 1635)'nin "*aḥbâba ırsâl itdiği mekâtîb-i bedî'atü'l-esâlib müstaḳillen tertîb olunmuşdur*"³⁸ ve Kâtib Çelebi (1657)'nin "*münşe'âtı tedvîn olup bir eşer-i güzîn ḳalmışdur...*"³⁹ ifadelerinin pasif olması da tartışmasız olarak göstermektedir ki eser bizzat münşî tarafından değil, onun bu kıymetli eserinin kaybolmasını istemeyen birisi tarafından bir araya getirilmiştir.⁴⁰ Bu vech ile Abdülkerîm Çelebi münşeâtı bizzat münşisi tarafından derlenmiş/tedvîn edilmiş münşeâtlar arasında yer almaz. Abdülkerîm Çelebi'nin 1629'da vefât ettiği ve 1635'te vefât eden Atâyî, eserinde onun münşeâtının tertîb edildiğini bildirdiğine göre ölümünden yalnızca kısa bir süre münşeâtının toplandığını söyleyebiliriz.

Abdülkerîm Çelebi Münşeâtı'nda yer alan ilk mektup, makalenin sonunda metnini de vereceğimiz bir tehniyet-nâmedir ve Şeyhülislâm Yahyâ Efendi'ye yazılmıştır.⁴¹ Bundan sonra Şeyhülislâm Yahyâ Efendi'ye Merre Hüseyin Paşa hakkında değişik zamanlarda yazılmış iki adet şikâyet-nâme niteliğindeki mektup yer alır ve yine Şeyhülislâm Yahyâ Efendi'ye değişik konularda yazılmış 7 adet mektup bunları takip eder. Daha sonra sırasıyla, Şeyhülislâm Muhammed Efendi'ye 3 adet, Şeyhülislâm Es'ad Efendi'ye 8 adet, Abdülganî-zâde Efendi'ye 5 adet mektubu, Abdülaziz Efendi'ye, Azmî-zâde'ye, Ali Çelebi-zâde Abdullah'a, Muhammed Emin'e, Muîd Ahmed Efendi'ye gönderdiği mektuplar ve Ahmed Efendi'nin cevabî mektubu vardır. Bunları, Ahmed Efendi'ye gönderdiği 2 adet mektup, Nasuh Paşa'ya gönderdiği 2 adet mektup, Bâkî Paşa'nın kendisine cevaben yazdığı mektup, Veysi'ye, Ahmed Paşa'ya gönderdiği mektuplar, Sultan Mustafa'nın Cülusunda Halep'ten gönderdiği tehniyet-nâme⁴², ulemâdan birine, ahbaptan birine, Şam mansıbını talep ettiği bir mektup, kibârdan birine, yine kibârdan birine, ahbaptan birine, Abdülganî-zâde'ye, Es'ad Efendi'ye, Yahyâ Efendi'ye, kibârdan birine, ahbaptan birine, Es'ad Efendi'ye, Yahyâ Efendi'ye, Ahmed Efendi'ye, Yahyâ Efendi'ye, Veysî Efendi'ye, Muhammed Giray Han'a, Abdülganî-zâde'ye, Cemâlî-zâde'ye, Maruf Efendi'ye, Ahmed Paşa'ya, Ömer Efendi'ye, Rumeli kazaskerine, Anadolu kazaskerine, Yahyâ Efendi'ye yazılmış mektuplar takip eder. Ayrıca Münşeât'ı içinde, Arapça dua risalesi, Ahvâl-i Murad Paşa, Mevlânâ ziyareti ile alâkalı bir makale; Vezir-i Azam Lala Muhammed Paşa, Vezir-i Azam Hasan Paşa, Vezir-i Azam Ali Paşa'nın ahvâlî başlıklı metinler yer almaktadır.⁴³

Abdülkerîm Çelebi'nin en çok mektup yazdığı kişi yukarıdaki listeden de anlaşılacağı üzere Şeyhülislâm Yahyâ'dır. Bunun dışında Çelebi, dönemin diğer münşilerine, dostlarına ve devlet adamlarına da mektuplar göndermiş bu kişilerden mektuplar almıştır ve görüleceği üzere münşeâtında sadece kendi yazdığı mektupları değil çeşitli sebeplerle kaleme aldığı makaleler ve kendisine gelen mektuplar da yer alır.

XVII. yüzyılın ilk yarısı, münşeâtlar açısından hayli zengin ve klâsik Türk edebiyatının belki de en parlak dönemidir. Türk Edebiyatının en meşhûr münşilerinin neredeyse tamamı bu yüzyılda eser vermiştir. Bu durum akla bu dönemde tebârüz etmiş bir nesir ekolünün olduğu fikrini getirmektedir. Zira Ganî-zâde Mehmed Nâdirî (ö. 1627), Veysî (ö. 1628), Okçu-zâde (ö. 1629), Azmî-zâde (ö. 1631), Nergisî (ö. 1635) ve bu halkaya mutlaka dâhil etmemiz gereken Abdülkerîm Çelebi (ö. 1629) gibi eserleri çok istinsah edilen ve çok ilgi gören münşiler bu yüzyılda eser vermişlerdir. Mülazemet aldıkları hocalar farklı olsa da bu münşilerin müşterek noktalarından birisi, Okçu-zâde hâriç, hepsinin kadı olmalarıdır. Hem kadı olmaları hem de sanatkâr olmaları hasebiyle bu dönem münşilerinin Şeyhülislâm Yahyâ Efendi (ö. 1644) ile bir şekilde irtibatları vardır. Zikrettiğimiz bu büyük münşiler kendisi ile yazışmalar yapmış, hatta Nergisî, münşeâtını doğrudan Şeyhülislâm Yahyâ Efendi'ye ithaf etmiştir. Belli ki kendisi de münşî olan bu kudretli devlet adamı, münşilere ve onların sanatlarına teveccüh etmiş ve belki de bu yüzyılda ciddî bir şekilde gelişen nesir sanatının hâmisî olmuştur.⁴⁴

Bizim makalemize konu olan Abdülkerîm Çelebi; kendine özgü bir tarzı olan, münşeâtının 30'dan fazla nüshası olması hasebiyle sevilip ilgi gördüğüne ve zamanında çok okunduğuna inandığımız büyük bir

³⁷ **Münşeât-ı Abdülkerîm Çelebi**, Milli Kütüphane Yazmaları Yz. A. 4226/2, v. 19b-20a.

³⁸ bkz.: Nev'î-zâde Atâyî, **a.g.e.**, s. 719.

³⁹ bkz.: Kâtib Çelebi, **a.g.e.**, s.113

⁴⁰ **Münşeât-ı Abdülkerîm Çelebi**, Milli Kütüphane Yazmaları Yz. A. 4226/2, v. 20a: *ser-rişte-yi şîrâze-bendi macmû'a-yı perîşân-eczâ-yı gülîstân-ı ḥayâlî oldı ki ile'l-ebed eşer-i bedî'î şenâ-yı cemîlî naḳl-i dehân-ı kâr-şinâsân-ı cihân ola*

⁴¹ Bu sıralamada, **Münşeât/Abdülkerîm Çelebi**, Türk Tarih Kurumu Kütüphanesi Yazmaları, Y/0090 yazması esas alınmıştır.

⁴² Bu mektup 1028 (1619) tarihlidir. bkz.: **Münşeât/Abdülkerîm Çelebi**, Türk Tarih Kurumu Kütüphanesi Yazmaları, Y/0090 varak 58b.

⁴³ Bu çalışmayı yaparken yukarıda bahasedilen nüshanın haricinde: **İstanbul Üniversitesi Yazmaları 3665, İzmir Milli Kütüphane Yazmaları 1855; Milli Kütüphane Yazmaları Yz. A. 4226/2**; Krafft, **a.g.e.**, s. 30; Flügel, **a.g.e.**, s. 270; Rieu, **a.g.e.**, s. 97-98; Haksever, **a.g.t.** s. 107-109; Gültekin, **a.g.t.** s. 112-113. eserlerinden faydalanılmıştır.

⁴⁴ Bu konuda Christine Woodhead şöyle bir cümle kaydeder: "*Bu gibi yazarların desteklenmesinde can alıcı etken, önemli bir şair ve münşî olan ve kendisine pek çok edebiyat eseri adanan Şeyhülislâm Yahya'nın (ö.1644) teşvikleriydi.*" Bkz.: "Estetik nesir" ['Literary prose'], in T.S. Halman (ed.), **Türk Edebiyatı Tarihi**, C.2, T.C. Kültür ve Turizm Bakanlığı Yayınları, İstanbul 2006, s. 317-325.

münşidir. Zira hem kendi dönemindeki kaynaklarda hem de sonraki dönemlere ait kaynaklarda kendisinden böyle bahsedilmektedir. Yukarıda da detaylarını verdiğimiz üzere devlet erkânından ve döneminin sanatkarlarından birçoğu ile temas hâlinindedir ve kendisi de devletin birçok kademesinde vazife almış, ilmi yönü kadar sanata ait yönü de gelişmiş, itibarlı bir bürokrattır.

*

Bu makale çerçevesinde son olarak sanatına örnek olması için Abdülkerim Çelebi'nin Şeyhülislâm Yayhâ Efendi'ye Ramazan Bayramı tebriği vesilesi ile gönderdiği mektubun metnin vereceğiz. Bu mektup tebrik niyetli gönderilmesi sebebiyle tehniyet-nâme ve özürler beyan etmesi hasebiyle de daraat-nâme türüne örnek olabilir niteliktedir. Bu metin incelendiğinde görülecektir ki Abdülkerim Çelebi, Şeyhülislâm Yahyâ Efendi'ye sıdk, samimiyet, derin bir saygı ile bağlıdır ve bu hislerini bayram vesilesi ile beyan etmektedir. Mektubun dikkat çeken ilk unsuru ise tam olarak üç dilli olmasıdır. Mektupta Arapça, Farsça ve Tükçe cümleler, nazım örnekleri ve ifadeler bulunur. Bu sebeple anlaşılması kolay olmayan ve belli bir bilgi birikimine sahip olmayı mecbur kılan bir metindir. Yazarının dillere ve belâgata olan vukûfunu gösteren bir nümûnedir.

Bir diğer husus ise mektupta nesir kadar nazma da yer verilmiş olmasıdır. Bu manzum kısımlar konuyu ya destekler nitelikte ya da konunun devamı niteliğindedir. Örneğin devam eden mensur bir satırda "Cehd-i bî-tevfîk cân kenden buved"⁴⁵ mısraı verilmekte ve bu mısradan hemen sonra mensur metin "mefhûmı üzre niçe müddet bihûde-gerd-i bâdiye-yi sa'f ve ..." ⁴⁶ ifadeleriyle devam etmektedir. Bu ve bunun gibi diğer örnekler de gösterir ki bu metinlerde nazım ve nesir iç içe olarak bir kompozisyon oluşturulmakta, hatta mektup, manzum ve mensur parçalardan oluşmaktadır.

Burada dikkate değer bir diğer husus ise metne verilen başlıkta gizlidir. Buna göre bu eserler bugün anladığımız hâliyle bir mektup örneği veya bir konuya hasr edilmiş arz-ı hâller veya kalıp tebrik metinleri olmanın çok ötesinde "*belâgat*" kurallarına uygun bir şekilde oluşturulmuş "*üslûb*" örnekleridir.⁴⁷ Bu yazılara üslûp deniliyor olması şüphesiz bazı konuları açığa kavuşturmaktadır. Bu tip yazılarda esas olan şey basitçe mesaj vermek değil, sanat eseri ortaya koymaktır. Buradan hareketle mesajın/mananın sanata kurban edildiği hükmünü çıkaranlar yanılmış olurlar kanaatindeyiz, zira belli ki bu eserlerdeki mesaj diyebileceğimiz şeyin ta kendisi; münşinin sanat kabiliyetini, değişik dillerde nazma ve nesre olan vukufunu belâgat kuralları çerçevesinde göstermesidir.

Mektup; Arapça, Farsça nazım örnekleriyle devam eder ve bu şekilde son bulur. Bu mektup hem Abdülkerim Çelebi'nin hem de XVII. yüzyıl ilk yarısı diğer münşilerinin üslûbunu anlamada örnek teşkil edebilecek bir metin olması ve de Abdülkerim Çelebi Münşeâtı'nda yer alan ilk mektup olması hasebiyle önemlidir:

[20b] Rıf'at-penâh-ı fetevâ-yı 'âlî-hazret Yahyâ Efendi hazretlerinin hâk-pây-ı 'âlîlerine ihdâ itdikleri mektûb-ı belâgat-üslûbdur⁴⁸

Şabbaḥkellâhu şabâḥa's-sa'îd bertû mübârek buved in rûz-ı 'îd⁴⁹

nazm

Bi'l-birri şumte ve ente efḍalu şâyimu

Ve bi-sünnetillâhi'r-raziyyetu tuftir⁵⁰

Bende-nüvâzâ ḥaḫâ-baḫş-ı 'özr-pezirâ za'f-ı eyyâm-ı şiyâm zamîme-yi ekdâr-ı rûzgâr-ı ḡaddârıla za'f olup pây-ı dil-zâr-ı ḫâr-âzâr-ı zemâne ile efgâr olduğundan mâ'adâ

[mısrâ]^c

Cehd-i bî-tevfîk cân kenden buved⁵¹

mefhûmı üzre niçe müddet bihûde-gerd-i bâdiye-yi sa'f ve deşt-peymâ-yı şahrâ-yı devr-i pehnâ-yı taleb olmağıla âbile-pây olmağın harekete mecâl muḫâl olup ḫidmet-i cihet-i tehniye-yi 'îd için dâmen-büsî-yi 'âlî-hazret-i fazâ'il-perver

⁴⁵ Muvafık olmayan gayret insanın canını çıkarır. **Münşeât-ı Abdülkerim Çelebi**, Milli Kütüphane Yazmaları Yz. A. 4226/2 varak 20b. Bu ve bundan sonra yer alan Arapça-Farsça kısımların tercümesinde Doç. Dr. Ahmet Tanyıldız'ın teklifleri dikkate alınmıştır, kendisine ve makalenin yayıma hazırlanmasında hayli emekleri bulunan Sayın Prof. Dr. Atabey Kılıç'a, Öğr. Gör. Dr. Abdülkadir Dağlar'a, Yard. Doç. Dr. Oğuzhan Şahin'e teşekkürü bir borç bilirim.

⁴⁶ **Münşeât-ı Abdülkerim Çelebi**, Milli Kütüphane Yazmaları Yz. A. 4226/2 varak 20b

⁴⁷ Rıf'at-penâh-ı fetevâ-yı 'âlî-hazret Yahyâ Efendi hazretlerinin hâk-pây-ı 'âlîlerine ihdâ itdikleri mektûb-ı belâgat-üslûbdur

⁴⁸ Bu makalede **Münşeât-ı Abdülkerim Çelebi**, Milli Kütüphane Yazmaları Yz. A. 4226/2 varak 20b-21a, nüshası temel alınmıştır. **Münşeât-ı Veysi**, Avusturya Devlet Arşivleri Kütüphanesi, HS 237, v.71a'da da yer alan bu mektubun altında: "Minel-'abdi'l-muḫliş'i'l-ḫadîm 'Abdü'l-Kerîm" imzası yer almaktadır.

⁴⁹ Allah seni hayırlı bir sabaha erdirsin. Bu bayram günü sana mübarek olsun.

⁵⁰ İyilikle oruç tuttun ve oruç tutanların en hayırlısı oldun. Allah'ın razı olduğu şekilde iftar ettin, bayrama erdin.

⁵¹ Muvafık olmayan gayret insanın canını çıkarır.

lāzāleti'l-a'f'ādu mūhennāten bivucūdihi ve mā-berihāt nuḥūruhā muḥallāten biḳalā'idi birrihi ve cūdihi⁵² bi'z-żarūre havāle-yi niyāz-nāme-yi ḳarā'at-māzmūn olmuşdur

[mışrā]'

Ey kāş becāy-ı nāme men mībūdem⁵³

beyt

Ne dūrī delīl-i şabūrī buved

Ki bisyār dūrī żarūrī buved⁵⁴

ümmīdgāh-ı bende-penāh

[mışrā]'

Mihnet-zederā 'id buved miḥnet-i diġer⁵⁵

ma'nāsın mu'allim-i debistān-ı melevān tıfl-ı dile ta'līm ü tefhīme āġāz itmegin elem ü ıztırāb fevḳa'l-ḥaddūr

naẓm

Men eger girye kunem mā'zūrem

Tıfl-ı nādānem ü evvel sebaḳest⁵⁶

lākin ne çāre

[mışrā]'

Huve'd-dehr ve 'ilācuhu es-şabr⁵⁷

mışrā'

Giriftārrā çāre şabrest ü bes⁵⁸

naẓm

İn kāne 'indeke yā zemān baḳıyyetun

Mimmā tusī'u bihi'l-kirāme fāhā teḥā⁵⁹

beyt

Dil-i 'Urfī ki yekī ḳatre-yi ḥūn-pūlādest

Ezsitem sīr meşev kerd ger āzārī hest⁶⁰

Bende-nüvāzā

naẓm

Kun keyfe şı'te fe men re'yi muḥāfazatun

'Ale'z-zemāni ve 'ahdin leyse yenteḳiz

Ve teşlemu tazīḳu dır'an liḥādişetun

İnne'l-kerīmu 'ale'l-'ulāti yentehiz

Ve'l-ḥurru ḥurrun ve sun'ullāhi muntazarun

Ve'z-zikru yebḳā ve 'umri'l-mer'i yenḳariż⁶¹

beyt

Dil mevc-ḥiz-i derd ü cebin şāfi [21a] ezgiriḥ

Deryā-yı ıztırābem ü küy-ı taḥammülem⁶²

naẓm

Fe in tevellenī minke'l-cemīlu fe ehluhu

Ve illā fe innā 'āzirun ve şekūr⁶³

Beyt

⁵² Bayramlar onun varlığıyla şenlensin, kutlansın. Onun iyilik ve cömertlik gerdanlığıyla boyunlar süslensin.

⁵³ Ah keşke, mektubun yerine ben orada olsaydım!

⁵⁴ Uzaklık sabırlı olmanın delili değildir. Ki fazla uzaklık zaruretendir.

⁵⁵ Mihnet çeken kişiye bayram bir diğer mihnettir.

⁵⁶ Eğer gözyaşı dökersem mazurum. Bilgisiz bir çocuğum (öğrenciyim) ve bu ilk dersdir.

⁵⁷ Bu dehrdir, felektir. İlacı da sabırdır.

⁵⁸ Tutkun için çare sabırdır ve bu ona yeter.

⁵⁹ Ey zaman, iyilere kötülük yapacak vaktin ve bakiyen varsa da siteme doyma.

⁶⁰ Urfi'nin gönlü polattan bir katre kandır. Sonunda kınanmak varsa da siteme doyma.

⁶¹ İstedığın gibi ol. Sözü muhafaza etmek, sözde durmak benim karakterimdir. İnsan değişir, zaman değişmez. Cömert daima yücedir, düşmez. Özgür özgürdür. Allah'ın fazlını beklemektedir. Kişinin ömrü biter ama anılması devam eder.

⁶² Gönül derdin dalgalandığı yerdir, alnım da kırışıklıktan saf bağlamıştır. İstrap deryası ve tahammül köyüyüm.

⁶³ Eğer senden gelen iyilik devam ederse ona layık olurum. Gelmese de seni mazur görür ve sana teşekkür ederim.

Müddet-i devlet-i tû bād çünân
Ki büred reşk-i mâziyeş berhâl⁶⁴

nazm

Ve'n'am biyevmi'l-fiṭri 'işen ennehu
Yevmun e'azzu mine'z-zemānî ve ezheru⁶⁵

*

Sonuç

Bu makale çerçevesinde Anadolu münşilerinin en önde gelenlerinden olduğuna Nev'i-zâde Atâyî (1635)'nin ve Kâtib Çelebi (1654)'nin eserlerinde ittifak ettikleri Abdülkerim Çelebi (1629)'nin hayatından; Arapça kaleme aldığı, Türkçeye yine kendisi Terâcim-i Kibârü'l-Ulemâ Ve'l-Vüzerâ ismiyle tercüme ettiği Vefeyât'ından ve ona asıl şöhretini kazandıran Münşeât'ından, bu iki eserin nüshalarından bahsedilmiştir. Özellikle de Münşeât'ının nüshaları konusunda oluşmuş karmaşa bir nebze de olsa çözülmeye çalışılmış, Münşeât'ta yer alan mektupların dökümü verilmiştir. Bu isim kadrosu incelendiğinde görülecektir ki Abdülkerim Çelebi, döneminin tanınan birçok ekâbiri, ulemâsı, udebâsı ile temas hâlinindedir; mektuplaşmaktadır. Mektubu hem bir iletişim aracı olarak kullanmakta hem de nesir ve nazım bağlamında sanata olan vukûfunu ispat etmektedir.

Bu eserin ve diğer birçok münşeâtın çok istinsah edilmiş olmaları, neredeyse her mecmuanın içinde büyük münşilerden alınmış metin örneklerinin yer alması; tarihî seyri içinde bu metinlerin itibar gördüklerine en açık delillerden biridir. Ayrıca yaşadığı dönemin nesir geleneğinde çok önemli bir yere sahip bu münşi ekseninde XVII. yüzyılın ilk yarısında Şeyhülislâm Yahyâ Efendi (ö. 1644) etrafında oluştuğuna inanılan edebî muhitten biraz da olsa bahsedilmiştir. Veysî (ö. 1628), Abdülkerim Çelebi (ö. 1629), Okçu-zâde (ö. 1629), Azmî-zâde (ö. 1631), Nergisi (ö. 1635) gibi bu yüzyılın ilk yarısında eserler vermiş olan münşilerin eserlerinin neden birbirine karıştırılıyor olduğu konusunda yorumlar yapılmıştır. Makalenin sonunda verdiğimiz mektup ise XVII. yüzyıl inşâ sanatının ne şekilde tebâruz ettiği ve özelde Abdülkerim Çelebi'nin sanatı hakkında fikir verici olması hasebiyle önemlidir.

Herhangi bir yüzyılın siyasî veya edebî tarihi değerlendirilirken münşeâtlardan da yararlanılmalıdır. Birçok bilime temas eden bu eserler ve Osmanlı nesir geleneğinin üstatları; bir yönleriyle Osmanlı siyasî ve idarî tarihinde de önemli bir yere sahip olan bu kişiler detaylı çalışmalara konu olmalı ve göz ardı edilmemelidir.

Son olarak söylemeliyiz ki bu eserlerden hareketle dönemin siyasî ve edebî akımları hakkında söylenecek sözler vardır, bu eserlerin hakkıyla incelenmemesi durumunda edebiyat ve tarihe dair yazılacak eserler eksik kalacaktır kanaatindeyiz.

KAYNAKÇA

- Ahmed Rifat (2004); *Lûgât-ı Tarihiyye ve Coğrafiyye (Tıpkı Basım-Facsimile)*, Keygar Neşriyat, Ankara.
BABİNGER, Franz (1992); *Osmanlı Tarih Yazarları ve Eserleri*, (Çev. Coşkun Üçok), Kültür Bak. Yay., Ankara.
Bursalı Mehmed Tâhir (1333/1915); *Osmanlı Müellifleri*, Matba'a-yı Âmire, İstanbul.
DERDİYOK İ. Çetin (1999); "Osmanlı Devrinde Mektup Yazma Geleneği", *Osmanlı Ansiklopedisi Kültür ve Sanat*, C. 9, Yeni Türkiye Yay., Ankara.
DEVELLİOĞLU, Ferit (2008); *Osmanlıca- Türkçe Ansiklopedik Lûgat*, Aydın Kitabevi, Ankara.
EKİNCİ, Ramazan (2014); *Uşşâkîzâde Hasib'in Zeyl-i Şakâ'ik'i (İnceleme-Metin-Dizin)*, Celal Bayar Üniversitesi, SBE, Danışman: Prof. Dr. Âdem Ceyhan, (Yayımlanmamış doktora tezi), Manisa.
FLÜGEL, Gustav (1865); *Die Arabischen, Persischen und Türkischen Handschriften der Kaiserlich-Königlichen Hofbibliothek zu Wien*, Voll I-II, Wien.
GÖNÜL, Behcet (1945); "İstanbul Kütüphanelerinde Al-Şakâ'ik Al-Nu'mâniya Tercüme ve Zeyilleri", *Türkiyat Mecmuası*, İstanbul, C. VIII.
GÜLTEKİN, Hasan (2007); *Türk Edebiyatında İnşâ: Tarihî Gelişim-Kuram-Sözlük ve Metin*, Hacettepe Üniversitesi, SBE, Danışman: Prof. Dr. Osman Horata, (Yayımlanmamış doktora tezi), Ankara.
HAKSEVER, H. İbrahim (1995); *Eski Türk Edebiyatında Münşeâtlar ve Nergisi'nin Münşeâtı*, İnönü Üniversitesi SBE, Danışman: Yard. Doç. Dr. Hasan Kavruk, (Yayımlanmamış doktora tezi), Malatya.
Hece Aylık Edebiyat Dergisi, *Mektup Özel Sayısı* (2006); S. 114-115-116, Hece Yayınları, Ankara.
Kâtib Çelebi (1287/1871), *Fezleke*, Ceride-yi Havâdis Matbaası, İstanbul.
KILIÇ, Ahmet (Devam eden doktora tezi); *Münşe'ât-ı Veysî (İnceleme-Transkripsiyonlu ve Tenkitli Metin)*, Erciyes Üniversitesi, SBE, Danışman: Prof. Dr. Atabey Kılıç, Kayseri.
KRAFFT, Albrecht (1842); *Die Arabischen, Persischen und Türkischen Handschriften der K.K. Orientalischen Akademie zu Wien*, Wien.
KÜTÜKOĞLU, Mübahat S. (1998); *Osmanlı Belgelerinin Dili*, Kubbealtı Neşriyat, İstanbul.
Mehmed Süreyyâ (1996); *Sicill-i Osmânî*, Yayına Hazırlayan: Nuri Akbayır, Eski Yazıdan Aktaran: Seyit Ali Kahraman, C. 1 s. 121, İstanbul.
Nev'i-zâde Atâyî (1268/1852); *Zeyl-i Şakâ'yık*, Matba'a-yı Âmire, İstanbul.

⁶⁴ Mutluluğunun müddeti devam etsin ki mazinin hâl üzerindeki kıskançlığını kessin.

⁶⁵ Bayram günün sana mübarek olsun. Zira bayram bütün zamanlardan daha kıymetli ve parlaktır.

- OKTAY, Adnan (2014); *Nâbî'nin Münşe'at'ı: İnceleme-Metin*, Dicle Üniversitesi, EBE, Danışmanlar: Doç. Dr. İdris Kadioğlu, Prof. Dr. Süleyman Çaldak, (Yayımlanmamış doktora tezi), Diyarbakır.
- ÖZTÜRK, Mustafa (2015); *Münşe'ât-ı Nâbî (İnceleme-Tenkitledi Metin) ve Münşe'ât-ı Nâbî'de XVII. Yüzyıl Yansımaları*, Danışman: Prof. Dr. Atabey Kılıç, (Yayımlanmamış doktora tezi) Erciyes Üniversitesi, SBE, Kayseri.
- PAKALIN, Mehmed Zeki (1993); *Osmanlı Tarih Deyimleri ve Terimleri Sözlüğü 1-3*, MEB Yay., İstanbul.
- REDHOUSE, Sir James (2006); *Turkish and English Lexicon*, 3. Edition, Çağrı Yay., İstanbul.
- RIEU, Charles (1888); *Catalogue of the Turkish Manuscripts in the British Museum*, London.
- ŞAHİN, Oğuzhan (2005); *Mecmu'a-i Münşeât TDK Ktb. A. 363/1 (İnceleme-Metin-Tıpkı Basım)*, Danışman: Doç. Dr. Atabey Kılıç, (Yayımlanmamış yüksek lisans tezi) ERÜ, SBE, Kayseri.
- Türk Dili ve Edebiyatı Dergisi, Mektup Özel Sayısı* (1974); S. 274, Öncü Basımevi, Ankara.
- UNAT, Faik Reşat (1959); *Hicrî Takvimi Milâdî Takvime Çevirme Kılavuzu*, TTK Yayınları, Ankara.
- UZUN, Mustafa (1996); "Ganizâde Mehmed Nâdirî" *TDV İslâm Ansiklopedisi (DİA)*, C. 13, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, İstanbul.
- WOODHEAD, Christine (1988); "Ottoman İnşa and The Art of Letter-Writing Influences Upon The Career Of the Nişancı And Prose Stylist Okcuzade (1630), *Osmanlı Tarih Araştırmaları The Journal of Ottoman Studies VII-VIII*, Ayrı Basım, İstanbul.
- (2006); "Estetik nesir" ['Literary prose'], in T.S. Halman (ed.), *Türk Edebiyatı Tarihi*, C.2, T.C. Kültür ve Turizm Bakanlığı Yayınları, İstanbul.
- (2007); "Okcuzâde Mehmed Şâhî" *TDV İslâm Ansiklopedisi (DİA)*, C. 33, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, İstanbul.
- Mekâtîb-i Veysî Efendi*, Avusturya Millî Kütüphanesi, 1039.
- Mekâtîb-i Veysî*, Berlin, Ms. or. fol. 4088.
- Münşeât*, İzmir Millî Kütüphane Yazmaları, 1855.
- Münşeât/Abdülkerim Çelebi*, Türk Tarih Kurumu Kütüphanesi Yazmaları, Y/0090.
- Münşeât-ı Abdülkerim Çelebi*, Millî Kütüphane Yazmaları Yz. A. 4226/2.
- Münşeât-ı Veysî*, Avusturya Devlet Arşivleri Kütüphanesi, HS 85.
- Münşeât-ı Veysî*, Avusturya Devlet Arşivleri Kütüphanesi, HS 237.
- Münşeât-ı Veysî*, İstanbul Üniversitesi Yazmaları 3665.